

VALAMI AZ IDEGRENSZER FURCSASÁGAIRÓL ÉS A FILOZÓFIÁRÓL

1959. július 9.

Lejegyzem a tegnapi élményemet, mivel úgy érzem, hogy valamilyen értelemben dokumentum jelentősége van. Magamról tanúskodik jelenlegi helyzetemben, általános érvényűre kivetítve pedig talán korunk bonyolultan összetett, ellentmondó elemekből egységbe álló (egyben bomló és újraéptülő) világképéről is megtudhatunk egyet-mást.

Reggel az újságot olvastam el. Az újságban a szokásos napi külpolitikai, belpolitikai, termelési és kulturális híryananyagot és kommentárokat a jól ismert szövegnek szóló unott sietséggel futottam végig. A kíváncsiság (egyetemes ismeretszerzési igényem megnyilvánulási formája) mindennap elolvastatja velem az újságokat. Változó ingereket ritkán kapok, ezért még a bármily jól szerkesztett lapok is egyhangúságukkal türelmetlenné tesznek. Nem tudom megállni, hogy ne olvassak beléjük, de képtelen vagyok türelmesen végigolvasni őket.

E kétféleség hatása, hogy olykor még az érdekesebb cikkekhez sincs türelmem, hanem továbblapozok, s ahelyett, hogy elolvasnám, belekukkantok olyan cikkbe, mely egyáltalán nem érdekel. Még a hirdetésekre vetek egy pillantást s kész, befejeztem az újság olvasást, mely nélkül viszont nehezen viselem el a napot. (Már kamasz koromban belém rögződött a faludy-brechti „modern szentháromság”, a cigaretta, újság, kenyér.)

Az újság az első lapon terjedelmes beszámolót közölt a legújabb szovjet rakétáról. A felső légkörbe lőtték fel, jelentős súlyú műszerrel, két kutyaival és egy nyúllal, melyek épségben, egészségesen visszajutottak a földre. A hír tudományos (és katonai, mivel e két oldal dialektikus egységben van) jelentősége figyelemreméltó, különösebb hatást mégsem tett rám. Ennek egyszerűen az a magyarázata, hogy sem az elméleti, sem az alkalmazott természet-tudományok terén semmilyen képességgel nem rendelkezem, ennél fogva érdeklődésem is csekély. E kérdéskomplexumot elintéztem magamban avval, hogy feltétel nélkül hiszek a tudományos-technikai fejlődés szinte korlátlan lehetőségeiben. Érdeklődésem társadalmi-etikai és nem-bébi érdeklődés, tehát kifejezetten irodalmi. Ezért, ha már holnap a Holdba repülnének, az sem lepne meg különösen, mivel az e kérdésben belém rögződött általános fejlődési felfogásnak nem mondana ellent, s csupán a részleteredmények kérdésétől függ, ami viszont engem nem nagyon érdekel.

Emellett teljesen azért nem vagyok szakbarbár, s legalább népszerű formában igyekszem tájékozódni a természettudományok területén (főleg az Élet és Tudományt, meg az Univerzum sorozatot lapozgatom).

Legutoljára az „antianyag” elmélet problematikája kötötte le a figyelmemet, bár igaz, hogy főleg a benne rejlő katasztrófikus jelenség (pl. szibériai meteorrobbanás magyarázata).

Na, mármost ennyi előzmény után leszögezhetem: a dialektikus materializmust tudom kizárólag elfogadni. (A történelmi materializmust legfőbb vonalaiban és módszereiben szintén, azonban jelenlegi prakticista, szubjektivista és vulgarizáló tendenciáit nem szeretem.) A dialektikus materializmussal (főleg R. O. Gropp nagykoncepciójú brosrájával) teljesen egyetértek. Groppnál olvasom: „Helytelen volna a végtelen világegyetemet, mint ilyent, úgy felfogni, hogy abban is valamiféle „felfelé ívelő fejlődési folyamat” megy végbe. Mindig csak a végtelen világban létrejött népes anyagi rendszerek mennek keresztül fejlődési folyamatokon.”

Meggyőző érvelés, bár e pontnál már visszariadok, mivel ez már végső fokon megrendíti a véges anyagi rendszerünk fejlődésének felismeréséből fakadó optimizmusomat (mely nem egyértelmű, mivel főleg társadalmi), – atombomba, stb. katasztrófákkal azért számolni kell. Bár a fizikában nem vagyok, és nem lehetek egocentrikus, viszont homocentrikusnak kellennem, lévén homo sum. Márpedig e mondattal, mely a dialektikus materializmus jogosult következtetése, e mondattal homocentrikus alapon nem tudok mit kezdeni, hiszen világunk pusztulását tételezi fel, még ha évezredek vagy milliók múlva is. Ha csak a fantázia révén nem telepítjük át az emberiséget valamely más bolygóra. Ki tudja?

Egyelőre mindez a távoli jövő problematikája, s mai feladataink és tudásunk mellett ilyen kérdéseken töprengeni fényűző, tetszelgő szórakozás vagy menekülés. Ennyiben én is prakticista vagyok.

Mindezekből kiderül, hogy milyen meglepetést okozott nekem a tegnapi nap. Wells novellákat olvastam. Világnézet és szilárd racionalista meggyőződése ellenére a novellák olyan szorongást keltettek bennem, hogy szívdobogást kaptam, félelmi rohamaim voltak. Egyidejűleg fegyelmeztem magam, s tudatom jelezte, hogy Wells novellái ismeretelméletileg rém-tanok, adataiban dilettáns, eklektikus, mégis lenyűgöző hatást tett rám, éppúgy, mint évekkel ezelőtt Poe.

Tudatom három részre szakadt. Az egyik eltúrte Wells állításait, a másik fölényesen vitázott vele, a harmadik pedig feszülten várta, vajon melyik győz. Szokatlan és nehéz félóra volt, reménytelen veszélyben éreztem magam.

Tanulság: a fantasztikum, az irrealitás, a mese befogadása mélyen bennem gyökerezik. Hajlamos vagyok a misztikumra.

Másik tanulság: Wells jó író. Mivel sok mostanában írt tudományos fantasztikus írást olvastam (a műfaj Verne óta először reneszánszát éli. Univerzum, keleten és nyugaton egyaránt), s e sok írásból egy sem hatott rám, Wells pedig megrendített.